

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIETAL STUDIES
2011, 3(1), p. 173–192.

BAŽNYČIOS (RELIGINIŲ BENDRUOMENIŲ) KONSTITUCINĖ SAMPRATA IR SAVIREGULIACIJOS RIBOS. ŠVEICARIJOS PAVYZDYS (II)

Tomas Blinstrubis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 546
Elektroninis paštas t.blinstrubis@mruni.eu

Pateikta 2010 m. liepos 15 d., parengta spausdinti 2011 m. kovo 20 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojami kai kurie bažnyčios ir bažnytinių bendruomenių, religijos bei religinių bendruomenių sąvokų juridinės sampratos aspektai Šveicarijos konstitucinėje teisėje, ypač daug dėmesio skiriant Federalinio Teismo jurisprudencijai. Straipsnyje pabandyta atskleisti principinius bažnyčių ir religinių bendruomenių kaip viešosios teisės korporacijų bei privatinės teisės pagrindu veikiančių religinės prigimties juridinių asmenų autonomijos ir savivaldos skirtumus. Teigiama, kad bažnytinių bei religinių bendruomenių autonomija yra siejama su jų vidinio valdymo sritimis, kuriose jos turi teisę savarankiškai tvarkytis neatsižvelgdamos į kantonų konstitucines nuostatas, o jų savivalda siejama su vidinio valdymo ribas peržengiančiais aktais, kurių neįmanoma priimti nesilaikant kantonų ir federacijos teisės bei jos kontrolės.

Reikšminiai žodžiai: Federalinė Konstitucija ir kantonų konstitucijos, bažnyčia, religinių bendruomenių teisinis subjektiškumas ir autonomija, Federalinio Teismo jurisprudencija.

Ivadas

Šis straipsnis – tai antroji¹ valstybės ir bažnyčios santykių konstitucinio reguliavimo (federalinio ir kantonų) pagrindų Šveicarijos Konfederacijoje analizės dalis. Straipsnio tyrimo *objektas* yra bažnyčių ir religinių bendruomenių teisinio subjektiškumo pagrindai, atskleidžiami per pagrindinių sąvokų analizę bei autonomijos ir savivaldos teisės ypatumus (dėl straipsnio apimties ribotumo liko neaptarta valstybės ir bažnyčios institucinių santykių modelių bei religinių bendruomenių teisinio pripažinimo problematika). Todėl šios straipsnio dalies *tikslas* yra parodyti, kad bažnyčių (religinių bendruomenių) skirtingas konstitucinis traktavimas valstybėje sukuria dualistinę religinių bendruomenių – privatinų ir viešųjų religinės prigimties juridinių asmenų – sistemą, kuri lemia ir skirtingas jų savireguliacijos ribas. Pasirinkti Šveicarijos valstybės ir bažnyčios konstitucinių santykių nagrinėjimo aspektai lemia ne tik šio straipsnio *naujumą* Lietuvos teisės moksle, bet ir *aktualumą*, nes Lietuvoje svarstoma religinių bendruomenių ir bendrijų sutarčių su valstybe pasirašymo galimybė, todėl šis tyrimas galėtų padėti numatyti, kokius išipareigojimus bei teises pasekmes tokios sutartys sukeltų, kaip tai paveiktų bažnyčių (religinių bendruomenių) autonomijos ribas.

Vadovaujantis klasikiniiais *lyginamosios teisėtyros, teleologiniu (normų tikslo – objektyvusis elementas, teisės akto leidėjo valios – subjektyvusis elementas) bei lingvistiniu teisės aiškinimo kanonais* nagrinėjami kai kurių valstybių ir kantonų konstitucijų tekstai, aiškinamos pagrindinės sąvokos. Šveicarijos Konfederacijos Federalinės Konstitucijos reguliuojamų religinių bendruomenių statuso pagrindų raida analizuojama *istoriniu lyginamuoju metodu. Sintezės metodu* susiejami būtini konstitucinių sąvokų „bažnyčia“ ir „religija“ turinio elementai. Bažnyčių (religinių bendruomenių) savireguliacijos teisės ribos atskleidžiamos taikant *sisteminės analizės metodą*.

1. Bažnyčios (religinių bendruomenių) sąvoka kaip konstitucinė sąvoka

Nors Šveicarijos Federalinio Teismo² (toliau – Federalinio Teismo) jurisprudencijoje „bažnyčia“ yra traktuojama kaip „religinė bendruomenė“³, tačiau faktiškai ne visas

- 1 Pirmoji dalis: Blinstrubis, T. Suvereniteto įgyvendinimo ypatumai ir religijos laisvė valstybės ir bažnyčios konstituciniuose santykiuose. Šveicarijos pavyzdys (I). *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2): 70.
- 2 Nuolatinis Šveicarijos Federalinis Teismas pradėjo veikti 1875 m. sausio 1 d. Pažymėtina, kad jau pačiais pirmaisiais Federalinio Teismo veiklos metais jis tris kartus sprendė su valstybės ir bažnyčios santykiais susijusius ginčus, būtent bažnytinių (kulto) mokesčių mokėjimo tvarkos konstitucingumo klausimus (BGE I S. 80, BGE I S. 87, BGE I S. 341). Žr. Bundesgerichtsentscheide (BGE). Listen der Bände 1 bis 9 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-01]. <http://servat.unibe.ch/dfr/dfr_bge00.html>.
- 3 Pvz., „Naujoji apaštala bažnyčia kaip religinė bendruomenė gali remtis Federalinės Konstitucijos 50 straipsnyje garantuojama kulto laisve“ (BGE 97 I 221 S. 227). Tame pačiame sprendime Federalinis Teismas mini ir „*bažnytines bendruomenes*“ (S. 231), jų skirtumas nuo *religinių bendruomenių* straipsnyje bus aptartas vėliau. Dažniausiai sąvoką „bažnyčia“ Federalinis Teismas vartoja keliais aspektais: arba kaip religinės bendruomenės kulto pastatą (BGE 122 II 246; 118 Ib 497 ir kt.), arba kaip religinės bendruomenės pavadinimą (Scientologijos bažnyčia BGE 120 Ia 122; 118 Ia 46; Romos katalikų bažnyčia BGE 116 Ib 37 ir kt.).

„bažnyčia“ reikėtų laikyti religinėmis bendruomenėmis (pvz., Scientologijos bažnyčia), nes „bažnyčios“ sąvokos vartojimas organizacijos pavadinime teisiškai savaime nieko nereiškia. „Bažnyčios“ sąvoka gali turėti kelias reikšmes, pirmiausia teologinę, istorinę ir kt., tačiau *teisine prasme* aiškinama kaip teisės (viešosios ar privatinės) pagrindų veikianti bet kuri religinė bendruomenė (nors ne kiekviena religinė bendruomenė yra bažnyčia, juolab save tokia laiko). Sisteminis 1999 m. balandžio 18 d. Šveicarijos Konfederacijos Federalinės Konstitucijos (*Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft* – toliau trumpinama BV)⁴ aiškinimas neduoda pagrindo alternatyviai interpretacijai. BV 72 straipsnio pavadinimas „Valstybė ir bažnyčia“ bei analogiškų subjektų įtvirtinimas to paties straipsnio pirmoje dalyje („Kantonai yra įpareigoti sureguliuoti valstybės ir bažnyčios santykį“) lemia tai, kad jau šio straipsnio antroje dalyje vartojama „religinių bendruomenių“ sąvoka („Federacija ir kantonai pagal savo kompetenciją gali imtis priemonių užtikrinti skirtingų religinių bendruomenių narių viešąją taiką“) sistemiskai subordinuojama „bažnyčios“ sąvokai. Nors sąvoka „bažnyčia“ yra grynai krikščioniška (lot. *ecclesia*, graik. *ἐκκλησία* (*ekklesia*), o BV tekste vartojama vienaskaita, nėra jokio pagrindo manyti, kad Konstitucijos dvasioje ji neturėtų būti suprantama kitaip nei *pars pro toto* visoms religinėms bendruomenėms apibūdinti⁵. Tai yra principinė pozityvistinė konstitucinė nuostata. Ją patvirtina ir BV 72 straipsnio naujos trečios dalies norma („Minaretų statyba yra draudžiama“)⁶, kurios tiesioginis adresas yra musulmonų religinės bendruomenės (joms nedraudžiama statyti mečečių, bet uždrausta prie jų statyti naujus minaretus⁷). Ši norma tarytum atsiduria kolizijoje su ki-

4 Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999. SR 101.

5 Šveicarų teisininkas Christophas Rüeggas savo 2001 m. Ciuricho universitete apgintoje disertacijoje išdėstė priešingą poziciją, aiškiai skiriančią Biblijos pagrindų įsisteigusias krikščioniškas bažnyčias nuo kitų religinių bendruomenių. Žr. Rüegg, Ch. *Die privatrechtlich organisierten Religionsgemeinschaften in der Schweiz*. FVRR. Band 12. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 2001, p. 25–27.

Tokia Christopho Rüegg'o pozicija, jei pritaria ir šio straipsnio autorius*, laikytina pagrįsta, bet neargumentuota Federalinio Teismo oficialia konstitucine jurisprudencija (pvz., BGE 119 Ia 178 S. 185 Teismas konstatavo, kad jis vengia spęsti tikėjimo mokyimo turinio klausimus). Kitaip tariant, ji nedera su implicitiniu konstituciniu valstybės religinio ir pasauležiūrinio neutralumo principu (valstybė nesprendžia teologinio pagrįstumo ar tikėjimo klausimų turinio), kadangi priešingu atveju Federalinis Teismas būtų turėjęs spęsti, ar kokia nors religinė bendruomenė teisėtai vadinasi „bažnyčia“, t. y. ar ji vadovaujasi krikščionišku bibliiniu paveldu ir kt. Tuo tarpu Federalinis Teismas daugelyje bylų to nedarė ir nesigilino į sąvokų „bažnyčia“ ir „religinė bendruomenė“ skirtumus, pvz., dėl Scientologijos bažnyčios (BGE 120 Ia 222, 119 IV 210, 118 Ia 46), Naujosios apaštalių bažnyčios (BGE 120 IV 208) ir Pasaulinės Dievo bažnyčios (BGE 117 Ia 311, 114 Ia 129).

* Šiuo straipsniu autorius siekia išanalizuoti šveicarišką konstitucinę reguliavimą, jurisprudencinę dogmatiką bei mokslinę vyraujančią nuomonę (die herrschende Meinung) analizuojamais klausimais. Todėl šiame straipsnyje išdėstyta argumentacija nebūtinai reiškia autoriaus asmenines pozicijas.

6 2009 m. lapkričio 29 d. konfederacinio tautos balsavimo „Prieš minaretų statybą“ teigiami rezultatai lėmė tai, kad BV 72 straipsnyje „Valstybė ir bažnyčia“ buvo įtvirtinta tokia sąvokų sistema: „bažnyčia“ – „religinės bendruomenės“ – „minaretai“ (implicitiškai tai susiję tik su islamo religinėmis bendruomenėmis).

7 Dar prieš įvykstant referendumui minaretų klausimu, kai kurie Šveicarijos konstitucionalistai buvo išreiškę poziciją, kad teigiamų rezultatų atveju Federalinis Teismas turėtų tarti paskutinį žodį ir pripažinti tokią Konstitucijos pataisą antikonstitucine. Tačiau tokias teisininkų nuomones paneigė oficiali konstitucinė jurisprudencija: Federalinio Teismo I Viešosios teisės skyrius argumentuotai nenagrinėjo piliečio skundo dėl referendumu priimtų minaretų statybos draudimo nuostatos teisėtumo, nes Federalinis Teismas neturi konstitucinių instrumentų nagrinėti priimtų konfederacinių tautos iniciatyvų turinio, be to, minėtas skundas

tomis BV 72 straipsnio formuluotėmis, kurios pirmiausia – ir tai yra lemiamas faktorius – turėjo būti aiškinamos paisant žmogaus teisių, taigi jos neturėjo diskriminuoti mažesnių arba naujų religinių bendruomenių Šveicarijoje⁸. Naujosios BV kūrėjų tikslai, fiksuoti *travaux préparatoires*, tai įrodo, pavyzdžiui, ilgas diskusijas apibendrinančiame ir įvairių teisinių pozicijų kompromisą išreiškiančiame 1996 m. lapkričio 20 d. Šveicarijos vyriausybės (*Bundesrat*) aiškinamajame rašte (*Botschaft*) dėl naujosios BV konstatuojama, kad nors „santykis tarp valstybės ir bažnyčios tikriausiai jau nebėra toks ypatingai aktualus kaip prieš šimtus metų“, vis dėlto šis santykis yra „naujai reglamentuojamas“⁹. Toliau šiame Bundesrato pranešime, iš pradžių apibrėžiant „bažnyčią“, o paskui „*religines bendruomenes*“, skelbiama, kad „kantonai, reguliuodami valstybės ir bažnyčios santykius, privalo laikytis valstybinio veikimo principų bei pagrindinių teisių, ypač tikėjimo ir sąžinės laisvės, taip pat teisinės lygybės. Žinoma, tai neverčia kantonų laikytis visa apimančio religinio neutralumo. Jie, be abejonės, gali, pavyzdžiui, paskiroms tikėjimo bendruomenėms suteikti viešosios teisės subjekto statusą (*öffentlich-rechtlichen Status*), o kitoms atsisakyti jį suteikti.“¹⁰ Taigi darytina išvada, kad teisiniu požiūriu vien „bažnyčios“ sąvokos vartojimas religinės bendruomenės pavadinime savaime nesukuria jokių teisiškai reikšmingų padarinių, privilegijų, pvz., mokestinių lengvatų ar specialios teisinės apsaugos. Tiek bet kuri bažnyčia, tiek ir kita religinė bendruomenė, kuriai kantono suteiktas viešosios teisės korporacijos pripažinimas, konstituciškai turi tą patį teisinį statusą. Iš kitos pusės, „bažnyčios“ sąvokos *expréssis verbis* BV tekste tarsi rodo Konstitucijos kūrėjų mintį implicitiškai įtvirtinti BV tradicinių Šveicarijoje bažnyčių (Romos katalikų, Evangelikų reformatų ir Krikščionių katalikų bažnyčių) išskirtinės faktinės reikšmės *subtilų pripažinimą Konfederacijoje*, tuo pat metu stengiantis nepažeisti valstybės religinio neutralumo principo toliau vartojant ir religiška neutralią (t. y. nenurodant jų krikščioniško tikėjimo turinio) „religinių bendruomenių“ sąvoką. Įtvirtinti šią sąvoką BV 72 straipsnio 2 dalyje buvo būtina dėl potencialių įvairių religinių bendruomenių narių religinių konfliktų (Konstitucijos kūrėjai rėmėsi Šveicarijos istorine patirtimi) ateityje.: „Nors, atrodo, religinei taikai ir negresia toks pavojus kaip anksčiau <...>, įtampos tarp religinių bendruomenių vieną dieną, nors ir netikėtai, vėl gali atsirasti.“¹¹

buvo *abstraktus pobūdžio ir nesirėmė konkrečiu ginčijamos normos taikymo atveju*. Žr. Urteil vom 14. Dezember 2009 *1C_527/2009*.

- 8 Hangartner, Y. Rechtlicher Grundrahmen der Kooperation von Staat und Religionsgemeinschaften. In *Kooperation zwischen Staat und Religionsgemeinschaften nach schweizerischem Recht*. FVRR. Band 15. Zürich, Basel, Genf: Schulthess Juristische Medien AG, 2005, p. 96.
- 9 Botschaft des Bundesrates über eine neue Bundesverfassung. *SR 96.09*, p. 64, 92.
- 10 *Ibid.*, p. 287.
- 11 *Ibid.* Panašu, kad minaretų statybų draudimas (BV 72 str. 3 d.), tarsi nesiderinantis su „religine taika“ (BV 72 str. 2 d.), patvirtino Konstitucijos tėvų baimes ir aktualizavo vadinamąją „kultūrų kovą“.

2. Bažnyčia (religinės bendruomenės) kaip juridinis asmuo

Paskiros bažnyčios (religinės bendruomenės) teisinis statusas valstybėje (šiuo atveju kantone) iš esmės priklauso nuo to, ar konkreti bažnyčia (arba religinė bendruomenė) yra kaip nors išskirta aukščiausiu – konstituciniu reguliavimo lygmeniu, t. y. nuo to, ar ji turi valstybės (kantono) pripažintos religinės bendruomenės, kaip viešosios teisės subjekto arba ypatingo viešo juridinio asmens, statusą, ar veikia tik kokia nors privatinės teisės leidžiamo juridinio asmens forma, t. y. kaip civilinio kodekso pagrindu įsisteigęs juridinis asmuo¹². Galiausiai galima kalbėti ir apie vadinamuosius „*kito pasaulio*“ *darinius pagal jų prigimtį* – vyskupijas, vienuolynus, parapijas¹³, kurie taip pat yra juridiniai asmenys su savo teisėmis ir pareigomis, todėl neretai teigiama, kad *bažnytiniai* juridiniai asmenys yra „ypatingos substancijos“ juridiniai asmenys. Vis dėlto tokio pobūdžio juridiniai vienetai nėra išskirti iš valstybės jurisdikcijos ir savo veiklą bei steigimąsi organizuoja ne tik pagal savo kanonus ar statutus, bet pirmiausia remdamiesi valstybės teisės aktais. Fundamentaliausia prasme *bažnytinių* bei *religinių* juridinių asmenų, kaip pagrindinių teisių subjektų, egzistavimo ir veiklos pagrindas valstybėje yra demokratinės valstybės garantuojama *korporatyvinė religijos laisvė*, apie kurią kalbėta pirmoje straipsnio dalyje. Galiausiai ir pačios religinės bendruomenės, kaip viešieji arba privatiniai juridiniai asmenys, taip pat turi teisę steigti savus privatinis juridinius asmenis – gydymo ir labdaros įstaigas (*Stiftungen*), bendrojo lavinimo bei kitokias mokyklas ar švietimo įstaigas ir kita. Bet panagrinėkime tai nuo pradžių.

12 Paprastai tokia *religinė* bendruomenė steigiasi kaip religinė sąjunga arba susivienijimas (*Verein*), arba kita įstaiga (*Anstalt*), kuri nesiekia jokių ekonominių tikslų, todėl, pagal Šveicarijos civilinio kodekso 52 str. 2 d., ji neturi būti įtraukta į Komercinį registrą (*Handelsregister*). Taigi jų teisinis subjektiškumas, pagal Kodekso 60 str., siejamas ne su įtraukimu į registrą, o su iš tokių susivienijimų [rašytinės formos] statutų plaukiančia valia būti religine (ne bažnytine!) korporacija (statutuose nurodomas susivienijimo tikslas, lėšos ir vidinė organizacija). Žr. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. SR 210.

13 Tik 2001 m. birželio 10 d. tautos balsavimu buvo pritarta federaliniam sprendimui panaikinti diskriminacinių (iš 1874 m. gegužės 29 d. BV 50 str. 4 d. perimtą) vadinamąjį „vyskupijos straipsnį“ (*Bistumsartikel*), t. y. 1999 m. balandžio 18 d. BV 72 str. 3 d., nustačiusią, kad steigti vyskupijas [Romos katalikų bažnyčios] galima tik gavus Federacijos sutikimą. Taip buvo pažeistas ir kantonų „bažnytinis suverenitetas“, nes kantonai negalėjo pripažinti jokios vyskupijos, kuri neturėjo Federacijos leidimo egzistuoti. Žr. Chronologie Volksabstimmungen. Vorlage Nr. 479 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-01]. <<http://www.admin.ch/ch/d/pore/va/20010610/det479.html>>. Bet dabar vieną diskriminacinę nuostatą pakeitė kita, t. y. senąją BV 72 str. 3 d. redakciją dėl vyskupijų pakeitė nauja BV 72 str. 3 d. redakcija dėl minaretų (naujoji, autoriaus nuomone, irgi riboja vadinamąjį kantonų „kulto suverenitetą“). Tačiau grįžtant prie vyskupijų reikia pasakyti, kad šiuo metu kantonai santykių su jomis srityje visiškai įgyvendina savo bažnytinį suverenitetą. Antai, pvz., Nidvaldeno kantono Konstitucijos 34 str. 2 d. nustatyta, kad „Landratas (kantono parlamentas – *autoriaus pastaba*) pagal federalinę teisę atstovauja kantonui sudarant reikalingus susitarimus su kurija dėl santykių su vyskupija“ (Verfassung des Kantons Unterwalden nid dem Wald. SR 131.216.2). Bazelio srities kantono Konstitucijos 142 str. įtvirtinta: „Romos katalikais esantys kantono gyventojai priklauso Bazelio vyskupijai. Santykiai tarp kantono ir vyskupijos reguliuojami pagal diecezijos kantonų susitarimą su popiežiškąja kurija“ (Verfassung des Kantons Basel-Landschaft vom 17. Mai 1984. SR 131.221.2). Argau kantono Konstitucijos 115 str. skelbiama, kad „Romos katalikų valstybinės (kantono) bažnyčios vyskupijos santykiai tvarkomi pagal diecezijos kantonų susitarimą su kurija. Kantono atstovavimas Bazelio vyskupijos Diecezinėje konferencijoje vykdomas per valstybinės (kantono) Romos katalikų bažnyčios deputatus“ (Verfassung des Kantons Aargau vom 25. Juni 1980. SR 131.227).

Iš BV 3 straipsnio ir 72 straipsnio 1 dalies yra išvedamas vadinamasis kantonų „bažnytinis suverenitetas“ (*Kirchenhoheit*), kuris *inter alia* yra kantonų kultūrinio suvereniteto (*Kulturhoheit*) dalis. Jis reiškia, kad kantonai savarankiškai nustato viešosios teisės reikalavimus ir teisinius santykius su *religinėmis bendruomenėmis*¹⁴. Tačiau kantonų *Kirchenhoheit* nėra absoliutus ne tik dėl BV įtvirtintų bendrųjų tikėjimo ir sąžinės laisvės, teisinės lygybės ir diskriminacijos draudimo garantijų, bet ir dėl minėtos federalinės konstitucinės minaretų statybų draudimo nuostatos, taip pat dėl BV 51 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto principo, kad kantonų konstitucijos negali prieštarauti *visai federalinei teisei*, taigi ne tik BV (*federacijos subjekto tautos priimta Konstitucija* turi neprieštarauti, pvz., federalinės vyriausybės nutarimui!). O federalinė teisė įtvirtina gyvūnų skerdimo reikalavimus, kuriais implicitiškai uždraustas gyvūnų ar paukščių skerdimas žydu ir musulmonų kulto tikslams, nes reikalauja juos prieš nuleidžiant kraują apsvaiginti¹⁵; numato dvasininkų, nepriklausančių kariuomenės sielovadai, atleidimą nuo pareigos atlikti karinę tarnybą¹⁶ bei kariuomenės sielovados pagrindus; civilinės būklės aktų registravimo sekuliarumo pagrindus¹⁷; civilinės santuokos viršenybės prieš religinę santuoką principą bei iš santuokos kylančių ginčų sprendimo valstybiniuose teismuose reikalavimą¹⁸; pamokų valstybinėse (kantonų) mokymo įstaigose religinį neutralumą¹⁹ ir kt.

Sąvoka „*religinė bendruomenė*“ pagal kantonų konstitucijas yra bendrinė sąvoka, o daugelyje jų vartojama ir speciali – „*bažnytinių bendruomenių*“ sąvoka. Pastarosios yra viena iš tų bendruomenių (politinių, gyventojų ir kt.), kurias *expréssis verbis* nustato kantonų konstitucijos, rūšių²⁰. Būtina iš karto akcentuoti *religinių bendruomenių* ir

-
- 14 Schweizer, R. J. Homogenität und Vielfalt im schweizerischen Staatsrecht. In *Verfassungsrecht der Schweiz*. Hrsg. Thürer, D. et al. Zürich: Schulthess, 2001, p. 166.
  - 15 Žr. Gyvūnų apsaugos įstatymo 21 straipsnį (Tierschutzgesetz (TSchG). *SR 455*). Į senąją 1874 m. gegužės 29 d. Šveicarijos Konfederacijos Federalinę Konstituciją 1893 m. gruodžio 22 d. tautos balsavimu buvo įrašytas 25a. straipsnis, kuris nustatė absoliutų gyvūnų skerdimo be apsvaiginimo prieš nuleidžiant kraują draudimą. Tik 1973 m. gruodžio 2 d. tautos balsavimu įsigaliojo nauja minėto straipsnio redakcija, pagal kurią gyvūnų skerdimo būdai turi būti nustatomi federaliniu įstatymu (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 29. Mai 1874 mit Änderungsindex bis 17. Mai 1992, aufgehoben durch Bundesbeschluss vom 18. Dezember 1998. *BBl 1999 162, II*). Panaši nuostata yra įtvirtinta dabar galiojančios BV 80 straipsnio 2 dalies f punkte.
  - 16 Žr. Kariuomenės įstatymo 18 straipsnio 1 dalies b punktą (Militärgesetz (MG). *SR 510.10*). Bundesrato (Federalinės vyriausybės) nutarimo dėl tarnybos kariuomenėje prievolės 75 straipsnyje yra nustatyta, kas yra laikomas „dvasininku“ pagal Kariuomenės įstatymą, o šio nutarimo 54 ir 55 str. nustatyti reikalavimai asmeniui, dirbančiam kariuomenės narių sielovados srityje, jo teisės ir pareigos (Verordnung über die Militärdienstpflicht (MDV) *SR 512.21*).
  - 17 Žr. Bundesrato nutarimo dėl civilinės būklės 7 str. (Zivilstandsverordnung (ZStV) *SR 211.112.2*).
  - 18 Žr. Šveicarijos civilinio kodekso 97 str. (Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB). *SR 210*) ir Bundesrato nutarimo dėl civilinės būklės 15 str. (Zivilstandsverordnung (ZStV) *SR 211.112.2*), tačiau tai nepaneigia *bažnytinių tribunolų jurisdikcijos bažnyčios viduje*.
  - 19 Pirmiausia šis reikalavimas plaukia iš BV 15 straipsnyje įtvirtinto tikėjimo ir sąžinės laisvės principo bei iš BV 15 str. 4 d. nuostatos, kad niekas negali būti verčiamas lankyti religines pamokas. *Iš to išvedamas ir draudimas ne tik pasirinkti vien religiją pagrįstus, bet ir netolerantiškus, prieš religiją nukreiptus mokymo metodus, turinį ir organizavimo formas*. Plačiau žr. Kiener, R. Bildung. Forschung und Kultur. In *Verfassungsrecht der Schweiz*, p. 904.
  - 20 Pvz., pagal Soloturno kantono Konstitucijos 45 str. 1 d. „gyventojų, piliečių ir bažnytinės bendruomenės yra savarankiškos viešosios teisės korporacijos“ (Verfassung des Kantons Solothurn. *SR 131.221*). Tuo tarpu Urio kantono Konstitucijos 64 str. taip ir pavadintas „Bendruomenių rūšys“ (*Gemeindearten*). Jame įtvir-

kantonų *bažnytinių bendruomenių* skirtumą. Šis skirtumas plaukia iš pačios „religijos“ ir „bažnyčios“ sampratų skirties. Jau minėta, kad BV 72 straipsnyje bažnyčios sąvokai yra subordinuota religinių bendruomenių sąvoka. Daugelio kantonų konstitucijose²¹ šis nesusipratimas yra ištaisomas: ne kiekviena pripažinta religinė bendruomenė yra bažnyčia, tačiau kiekviena pripažinta bažnyčia yra religinė bendruomenė. Vienaip ar kitaip reguliuodamas santykius su religinėmis bendruomenėmis kiekvienas kantonas pagal pasirinktą modelį vienoms religinėms bendruomenėms suteikia kantono bažnyčios (*Landeskirche, Église d'État*) arba kantono pripažinto viešosios teisės subjekto statusą (kai kurių kantonų konstitucijos tokį statusą suteikia ne tik kai kurioms tradicinėms bažnyčioms, bet ir judėjų kulto bendruomenėms, netapatindamos jų su bažnyčiomis), o santykių su kitomis (kai kurie kantonai su visomis) religinėmis bendruomenėmis organizavimą perkelia į privatinės teisės sritį. Taip sukuriama *dualistinė kantoninė religinių bendruomenių sistema*: privatiniai ir viešieji juridiniai asmenys, turintys religinį tikslą. Pastarieji yra bažnytinės ir viešosios teisės korporacijos bei įstaigos, kurioms taikoma Federacijos ir kantonų viešoji teisė, todėl savo viešosios teisės įgaliojimų srityje kantonai nėra ribojami federalinės civilinės teisės²².

Kuo šiuo atveju reikšminga minėta sąvokų „religija“ ir „bažnyčia“ skirtis? Pirmiausia dėl to, kad būtent religija yra svarbi kiekvienos religinės bendruomenės gyvavimo sąlyga. Vien religinės bendruomenės išreikšto pageidavimo suteikti jai viešosios teisės subjekto pripažinimą kantone nepakanka. Pirmiausia ji turi atitikti kantono teisės nustatytus reikalavimus. Šių reikalavimų ji neatitiks, jei neįrodys, kad ji turi būti laiko-

---

tinta, kad pagal Konstituciją pripažįstamos *gyventojų, bažnytinės, vietos piliečių ir korporacinės piliečių bendruomenės*. Žr. Verfassung des Kantons Uri. *SR 131.214*. Obvaldeno kantono Konstitucijos 90 straipsnis, kuris taip pat vadinasi „Bendruomenių rūšys“, įtvirtina *gyventojų, apskričių, piliečių ir bažnytines bendruomenes*. Žr. Verfassung des Kantons Obwalden. *SR 131.216.1*. Glaruso kantono Konstitucijos Priedas net nustato evangelikų reformatų bei Romos katalikų *bažnytinių bendruomenių sąrašą*. Žr. Verfassung des Kantons Glarus. *SR 131.217*.

21 Ne visų Šveicarijos kantonų konstitucijos pasižymi tokiu precizišku sąvokų vartojimu šioje srityje, kaip, pvz., 2005 m. vasario 27 d. Ciuricho kantono Konstitucija, arba 1993 m. birželio 6 d. Berno kantono Konstitucija, kuriose aiškiai atskiriamos „bažnyčios“ (daugiskaita) ir „kitos religinės bendruomenės“. Žr. Verfassung des Kantons Zürich. *SR 131.211* (10 skirsnis), Verfassung des Kantons Bern. *SR 131.212* (8 skirsnis). Antai 1968 m. gegužės 19 d. Obvaldeno kantono Konstitucijos antrasis skirsnis pavadintas „Bažnyčia (*vienaskaita – autoriaus pastaba*) ir valstybė“, o šiame skirsnyje pirmiausia einantis 3 str. pavadintas „Bažnyčios“ (*daugiskaita*). Minėto straipsnio 1 d. toliau įveliamas visiškas terminų chaosas: „Romos katalikų *konfesija* [kursyvai šio straipsnio autoriaus] kaip daugumos *išpažinimas* ir evangelikų reformatų *konfesija* pripažįstamos *bažnyčiomis*, turinčiomis viešosios teisės savarankiškumą ir teisinį subjektiškumą, ir jos naudojasi valstybės apsauga“. Reikėtų pasakyti, kad žodis „konfesija“ (lot. *confessio* – išpažinimas) teisiškai nekorektiškai tapatinamas su institucionalizuotomis religijų formomis – bažnyčiomis. Minėto straipsnio trečioje dalyje toliau nurodoma į „*likusias religines bendruomenes*“, kurioms taikomi privatinės teisės principai. Valė kantono Konstitucijos 2 str. Romos katalikų *bažnyčių* ir Evangelikų reformatų *bažnyčių* pripažįsta esant viešosios teisės *institucijomis*, kurias redukuoja iki *parapijų* daugeto, vykdančių vietos bažnytines *kulto* užduotis. Šioje Konstitucijoje kitoms „religinėms bendruomenėms“, kaip įvairioms institucionalizuotoms religijų formoms, apibūdinti, diskutuotiškai vartojamas „*kitų konfesijų*“ terminas. Žr. Verfassung des Kantons Wallis. *SR 131.232*. 1894 m. sausio 31 d. Cugo kantono Konstitucijos 72 str. 1 d. nuostata tarsi išsprendžia šį neaiškumą apibendrinama, kad „*bažnytinę bendruomenę* sudaro jos teritorijoje gyvenantys vienodos konfesijos asmenys“, o tokias bendruomenes apskritai apibūdina kaip „*dvasines korporacijas*“, jas aiškiai atskiriant nuo „*pasaulietinių korporacijų*“ (11 str. 1 d.). Žr. Verfassung des Kantons Zug. *SR 131.218*.

22 Šveicarijos civilinio kodekso 6 str. ir 59 str. 1 dalis. Žr. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. *SR 210*.

ma religine bendruomene, t. y. dar iki viešo pripažinimo ji turi egzistuoti kaip *religinės prigimties arba pobūdžio privatinis juridinis asmuo*. Svarbu, kad pati bendruomenė turi suvokti save kaip religinę, būtent kaip kokią nors *religiją* išpažįstančią, bendruomenę. Federalinis Teismas yra konstatavęs, kad *religijos sąvoka* „iš esmės apima kiekvieną įsivaizdavimo apie žmogaus ryšį su Dievu arba transcendencija būdą. Žinoma, toks tikėjimo išpažinimas turi įgyti tam tikrą principinę, pasaulėžiūrinę reikšmę, vadinasi, atitikti bendrą pasaulio matymą, t. y. tikėjimo išpažinimu išreiškiamas religiška pagrįstas (*fundiert*), nuoseklus požiūris į pamatines problemas²³, kitaip religijos laisvė būtų išplėsta iki sunkiai apibrėžiamos visuotinės, taip pat ir veikimo, laisvės.“²⁴ Taigi jurisprudencinė religijos sąvoka apima tris elementus: 1) žmogaus santykį su transcendencija; 2) iš to plaukančios mintys ir veiksmai turi apimti pakankamai tvirtą, nekintamą (*konsistent*) bendrą pasaulio matymą; 3) laikysena pasaulio atžvilgiu neturi prieštarauti konstitucinei teisei, o pirmiausia dorovei²⁵, žmogaus orumo ir *ordre public* principams²⁶. Tačiau teisės moksle, konstitucijų komentaruose yra ginčijamasi dėl religijos sąvokos, todėl ir dėl religinės bendruomenės prigimties bei identifikavimo kriterijų. Apskritai *bandymas teisiškai apibrėžti religijos sąvoką* greičiausiai baigiasi visišku diletantizmu *inter alia* dėl to, kad vartojama religiška neutrali (pliuralistinėje visuomenėje) konstitucinės teisės terminija. Vis dėlto, kaip minėta, svarbu tai padaryti, nes kitaip būtų neįmanoma teisiškai identifikuoti religinių bendruomenių. Norėdami išvengti daugybės nuomonių analizės pasinaudosime Vokietijos federalinio administracinio teismo jurisprudencija, kurioje religijos sąvokos doktrina labai preciziška: „Religija arba pasaulėžiūra yra laikomas nuo žmogaus asmens neatsiejamas įsitikinimas, konkrečiai aiškinantis pasaulio visumą ir žmogaus kilmę bei tikslą. Dėl to religijos pagrindas yra virš žmogaus esanti ir jį subordinuojanti (*umgreifende*) („transcendentinė“) tikrovė, o pasaulėžiūra apsiriboja [žmogaus] vidinio pasaulio („imanentiniais“) ryšiais (*Bezüge*).“²⁷ Taigi galime daryti išvadą, kad religijoje svarbiausią vietą užima Dievo klausimas, todėl susivienijimas, kuris nekelia transcendentinės galios klausimo, teisiškai negali būti laikomas religine bendruomene, o tik pasaulėžiūrine bendruomene, pvz., aiškiai politinių tikslų siekiančios

23 Dar 1981 m. kovo 10 d. sprendime *X. v. Bundesrepublik Deutschland* N. 8741/79 Europos žmogaus teisių komisija konstatavo, kad noras būti palaidotam savo nuosavame žemės sklype nėra religinis pageidavimas, kadangi juo nėra išreiškiamas koherentiškas požiūris į pamatinius (egzistencinius) klausimus. Taigi religija turi būti pakankamai aiškiai identifikuojama.

24 BGE 119 Ia 178 S. 183. Taip pat žr. BGE 125 I 369 S. 372.

25 Šiuo požiūriu, autoriaus nuomone, konservatyvioji mormonų susivienijimo atšaka (pvz., kai kuriose JAV valstijose gyvuojanti poligamiškoji *Pastarujų dienų šventųjų bažnyčios* atšaka), kaip *nedorybinga*, todėl ir *žmogaus orumą žeidžiantį* mokymą (poligamiją, kuri prieštarauja Konstitucijos nuostatoms) skelbianti organizacija, neturėtų būti laikoma religine bendruomene, todėl ir būti specialiai valstybės ginama ir naudotis religijos laisve, o naudotis tik bendrąja pasaulėžiūros laisve.

26 Karlen, P. *Das Grundrecht der Religionsfreiheit in der Schweiz*. Zürich: Schulthess, 1988, p. 205.

27 BVerwG 7 C 21.90 (BVerwGE 90, 112); BVerwG 8 C 12.97 (BVerwGE 61, 152); BVerwG 6 A 1.04; BVerwG 7 C 20.04. Todėl Scientologijos bažnyčia, kaip „išsilaisvinimo kelią“ dianetinės terapijos priemonėmis savo „pacientams“ apgaulės būdu už pinigų siūlantį *nusikalstama* (2009 m. spalio 27 d. Paryžiaus baudžiamojo teismo nuosprendis) organizacija, autoriaus nuomone, neturėtų būti laikoma religine bendruomene ne tik dėl neatitikties transcendentiško kriterijui, bet ir dėl jos veiklos prieštaravimo konstituciniams dorovės, viešosios tvarkos ir kt. principams. Naudojimasis religinės bendruomenės statusu, taigi ir korporatyvinės religijos laisvės apsaugos sfera, leidžia šiai sektai efektyviai teisiškai ginti savo destruktvyvios veiklos metodus.

asmenų grupės (kaip kai kurie islamistiniai susivienijimai) nėra religinės bendruomenės. Nepaisant to, Šveicarijos Federalinis Teismas religinėmis bendruomenėmis aiškiai yra pripažinęs ne vieną susivienijimą, tuo tarsi išreikšdamas poziciją, kad religiniu ir pasaulėžiūrinio požiūriu neutrali valstybė negali siaurai interpretuodama religijos sąvoką eliminuoti iš religijos laisvės apsaugos sferos kai kurias pasaulėžiūrinės orientacijas²⁸.

Taigi, kad būtų galima identifikuoti *religinę bendruomenę* kaip ji apibrėžta BV 15 straipsnyje – religinės prigimties *juridinių asmenį* (privatinį ar viešąjį), kaip korporatyvinės religijos laisvės adresatą, – turi būti nustatoma šių elementų²⁹ visuma:

1. mažiausiai dvejų *fizinių* asmenų *susivienijimas*³⁰;
2. *religinis* (tai jau aptarta anksčiau) arba *iš dalies religinis* (pvz., bažnytinio giedojimo, misijų rėmimo, religinių raštų platinimo, karitatyvinės veiklos ir panašūs susivienijimai) šio susivienijimo *tikslas*. Šis požymis labai *priklauso nuo paties susivienijimo religinės savivokos*, taip pat jis gali apimti ribotą asmenų ratą, jo veikla taip pat gali būti apribota konkrečia sritimi;
3. *minimali* tokio susivienijimo *organizacinė struktūra*, kuri jam leistų atlikti *teisinius veiksmus* ir formuoti (išreikšti) narių *bendrą valią*;
4. *išorinė* tokio susivienijimo *teisinė forma*, kad jis galėtų būti *teisiškai apibrėžiamas*;
5. religinio ar dalinio religinio *tikslo* visapusiškas faktinis *laikymasis*, kad kilus ginčui valstybės institucijos ir teismai galėtų tai patikrinti³¹;
6. *nuolatinis* susivienijimas, o ne *ad hoc* suburtas asmenų susirinkimas, pvz., religinė eiseną ar procesija.

Tačiau, kaip minėta, kai kurių kantonų konstitucijos pirmiausia įtvirtina su *bažnytinių bendruomenių* statusu susijusius pagrindus. Tad kuo gi pagal Šveicarijos konstitucinę teisę skiriasi *religinė bendruomenė* nuo *bažnytinės bendruomenės*? Čia ir išryškėja jau kitos, būtent *bažnyčios* sąvokos reikšmė. Kantonų *bažnytinės bendruomenės* yra kantonų *bažnyčių* (*Landeskirche, Église d'État*) sistemos padarinys, kitaip tariant, kantonų *bažnyčios* dar skirstomos į *bažnytines bendruomenes* (pvz., Berno kantono Konstitucijos 123 str. 2 d.; Urio kantono Konstitucijos 64 str. 1 d. b p.). *Bažnytinė bendruomenė* yra *teritorinė bendruomenė*, nes paprastai sutampa su viena arba keliomis gyventojų bendruomenėmis, tačiau ji yra ribotos *personalinės priklausomybės bendruomenė*, nes jungia tik tuos teritorinės bendruomenės gyventojus, kurie priklauso konkre-

28 Federalinis Teismas religinėmis bendruomenėmis pripažino: Divine Light centrą (BGE 108 Ia 9), First Church of Christ, Scientist (BGE 51 I 485, 55 I 295, 122 II 246), Išganymo armiją (BGE 55 I 295, 100 Ib 101), Paskutinių septynių dienų šventųjų Jėzaus Kristaus bažnyčią (BGE 56 I 431, 57 I 112), Naujųjų apaštalu bažnyčią (BGE 95 I 350, 97 I 221, 120 IV 208), Transcendentalinę meditaciją (BGE 101 Ib 383), Pasaulinę Dievo bažnyčią (BGE 114 Ia 129) ir kt. Be to, ir iš aiškinamojo rašto dėl naujosios Federalinės Konstitucijos matyti, kad Konstitucijos kūrėjai, siekdami įtvirtinti BV tikėjimo ir sąžinės laisvę, labai plačiai aiškino religijos sąvoką, kaip „kiekvieną žmogaus santykį su Dievu ar transcendencija. Todėl yra ginamos visos be išimties religijos ir sektos, nepaisant jų kiekybinio reikšmingumo Šveicarijoje, jeigu jos neabejotinai turi principinę ir filosofinę reikšmę ir atstovauja visa apimančiai pasaulėžiūrai.“ Žr. Botschaft des Bundesrates über eine neue Bundesverfassung. SR 96.09, p. 155–156.

29 Plg. Rüegg, Ch., *supra* note 5, p. 16 ir Karlen, P., *supra* note 26, p. 205.

30 Tiek pagal Šveicarijos, tiek ir pagal Lietuvos teisę kelių religinių *juridinių* asmenų susivienijimas yra vadinamas religine *bendrija*, o ne bendruomene.

31 BVerfGE 83, 341 <353> Bahá'í.

čiai kantono (valstybinei) bažnyčiai³². Taigi priklausomybė bažnyčiai bendruomenei bei kantono bažnyčiai yra tiesiogiai siejama su *konfesiniu-teritoriniu pagrindu*³³. Bažnytinės bendruomenės teritoriniu bei organizaciniu požiūriu priklauso nuo jas jungiančios kantono bažnyčios, nes joms galioja kantono bažnyčios organizacinis statusas (pvz., Urio kantono Konstitucijos 66 str. 2 d., 68 str.) ir jos vykdo [teritorinės] bendruomenės bažnytinius uždavinius, kurie plaukia iš konstitucijos ir kantono bažnyčios organizacinio statuto (pvz., Urio kantono Konstitucijos 107 str. 2 d.), kurį savo ruožtu dažniausiai tvirtina kantono institucija (pvz., vyriausybė, kaip nustatyta Urio kantono Konstitucijos 8 str. 3 d.), nes jis turi atitikti demokratinius reikalavimus (pvz., Soloturno kantono Konstitucijos 56 str.), t. y. neprieštarauti nei federacinei, nei kantono teisei (Švico kantono Konstitucijos 92 str. 2 d.). Kai kurių kantonų konstitucijos nustato, kad bažnytinių bendruomenių sudarymui, susijungimui, panaikinimui arba teritorijos pasikeitimui turi pritari ti bažnyčiai bendruomenei priklausančios [gyventojų teritorinės] bendruomenės ir kantono parlamentas (pvz., Soloturno kantono Konstitucijos 47 str. 1 d.). Tačiau paprastai tiek kantono bažnyčios, tiek ir bažnytinės bendruomenės atskirai yra pripažįstamos *savarankiškomis viešosios teisės korporacijomis* (pvz., Švico kantono Konstitucijos 94 str., Urio kantono Konstitucijos 65, 68 str.). Pastarosios turi teisę nustatyti savo nariams bažnytinius mokesčius³⁴ (pagal federalinę teisę jos pačios yra atleidžiamos nuo mokesčių³⁵), rinkti savo dvasininkus³⁶ (pvz., Berno kantono Konstitucijos 125 str. 2 d.)

- 32 Urio kantono Konstitucijos 64 str. 1 d. b p. įtvirtinta, kad bažnytinė bendruomenė apima visus kantono bažnyčios (*Landeskirche*) narius, nuolat gyvenančius toje [gyventojų] bendruomenėje, tačiau pagal minėto straipsnio 2 d., kantono bažnyčia savo bendruomenių suverenią teritoriją gali nustatyti nukrypdamas nuo gyventojų bendruomenės teritorijos. Žr. *Verfassung des Kantons Uri. SR 131.214*.
- 33 Pvz., Švico kantono Konstitucijos 93 str. 1 d. įtvirtinta, kad „Kantono gyventojai priklauso savo konfesijos kantono bažnyčiai, jeigu jie įvykdo [bažnyčios] organizaciniame statute nustatytus reikalavimus.“ Minėto straipsnio 2 d., kaip ir daugelio kantonų konstitucijose (pvz., Soloturno Konstitucijos 55, 128 str.), nustatyta, kad gyventojas gali išeiti iš kantono bažnyčios įteikdamas kompetentingai bažnyčiai bendruomenei rašytinį pareiškimą. Žr. *Verfassung des eidgenössischen Standes Schwyz. SR 131.215*.
- 34 Vadinamasis mokestinis suverenitetas (*Steuerhoheit*) bažnytinėms bendruomenėms yra nustatytas tų kantonų konstitucijų, kuriose įtvirtintas kai kurių bažnyčių ir bažnytinių bendruomenių pripažinimas viešosios teisės korporacijomis (pvz., Berno kantono Konstitucijos 125 str. 3 d.). Kantonų bažnyčios turi teisę finansškai remti bažnytinės bendruomenės ir proporcingai paskirstyti joms finansus. „Kantonų bažnyčios ir bažnytinės bendruomenės savo turtą ir pajamas administruoja pagal valstybinius tinkamo (racionalaus – *autorias pastaba*) ūkininkavimo principus“ – nustato Švico kantono Konstitucijos 95 str. 5 d. Apskritai kantonų bažnyčioms ir bažnytinėms bendruomenėms pripažintas viešosios teisės subjektiškumas bei iš jo plaukiantis mokestinis suverenitetas *inter alia* paaiškina dėl ko bažnytinės bendruomenės privalo laikytis demokratinų konstitucinių reikalavimų (pvz., garantuoti išstojimo iš bažnyčios teisę, nepaisant to, kad bažnyčiose dėl krikšto teologiskai tai neįmanoma; garantuoti asmens duomenų apsaugą tvarkant mokesčius ir kt.). Kantonų pripažintų bažnyčių ir bažnytinių bendruomenių, kaip viešosios teisės subjektų, teisė nustatyti savo nariams bažnytinius mokesčius yra pripažinta ne tik daugelio kantonų teisėje, bet ir federaliniu mastu Federalinio Teismo jurisprudencijoje. Federalinis Teismas daugybę sprendimų yra patvirtinęs savo šimtametėje praktikoje suformuluotą doktriną, kad bažnytiniais mokesčiais teritoriniu principu kulto reikmėms gali būti apmokestinami ne tik *fiziniai*, bet ir *juridiniai* (pvz., Liucernos kantono Konstitucijos 80 str. 3 d.) *asmenys*, pvz., BGE 102 Ia 468, 126 I 122 ir kt. Bažnytinius mokesčius juridiniams asmenims nustato kantonas (Baselio srities kantono Konstitucijos 131 str. 1 d. f p.), bažnytinių mokesčių koeficientą juridiniams asmenims nustato kantono parlamentas, o dėl tokio sprendimo paprastai yra galimas ir patariamasis referendumas (pvz., Nidvaldeno kantono Konstitucijos 61 str. 7 p., 52a str. 1 d. 3 p.).
- 35 Tiesioginių federalinių mokesčių federalinio įstatymo 56 str. c punktas. Žr. *Bundesgesetz über die direkte Bundessteuer (DBG) vom 14. Dezember 1990 (Stand am 1. Januar 2010). SR 642.11*.
- 36 Urio kantono Konstitucijos 110 str. 1 d. e punkte įtvirtinta įdomi nuostata, kad jeigu nėra suformuota bažny-

ir kt. Todėl tik bažnytinių bendruomenių nariai, pagal kantono bažnyčios organizacinį statutą, turi balsavimo teisę bažnytiniuose reikaluose (pvz., Urio kantono Konstitucijos 17 str. 2 d., 18 str.), pvz., rinkti *Bažnytinę tarybą*, kaip bažnytinės bendruomenės valdymo organą. Bažnytinę tarybą gali sudaryti nuo trijų iki vienuolikos narių (Nidvaldeno Kantono Konstitucijos 81 str. 1 d.), pavyzdžiui, prezidentas, viceprezidentas, administratorius ir mažiausiai du nariai (Urio kantono Konstitucijos 108 str. 2 d., 115 str.) bei vietos klebonas *ex officio* (Obvaldeno kantono Konstitucijos 102 str. 3 d.). Bažnytinės bendruomenės narių rinkimų ir balsavimo teisė neturi prieštarauti kantono konstitucijoje numatytoms demokratinėms rinkimų ir balsavimo nuostatomis (Nidvaldeno kantono Konstitucijos 89 str. 1 d.), tačiau bažnytinės bendruomenės šią teisę gali ir išplėsti, pavyzdžiui, ją garantuoti ir nuolat gyvenantiems užsieniečiams (Soloturno kantono Konstitucijos 55 str. 3 d.). Galiausiai pačios bažnytinės bendruomenės turi teisę jungtis į didesnius juridinius vienetus – *sinodus*, jų statutams turi pritarti Vyriausybės taryba (Soloturno kantono Konstitucijos 54 str. 2 d., 56 str. 2 d.). Paminėtina, kad kantonas, suteikęs viešosios teisės subjekto pripažinimą juridiniam asmeniui – religinei bendruomenei, kuri organizuojasi pagal savo *bažnytinę* sampratą (*kirchliches Selbstverständnis*), taigi yra kantono bažnyčia, pripažįsta ir tokio juridinio asmens aukščiausius bažnytinio valdymo organus, o bažnytines institucijas laiko viešosiomis institucijomis (Obvaldeno kantono Konstitucijos 4 str. 1 ir 4 d.)³⁷.

3. Bažnyčios (religinių bendruomenių) autonomijos ir savivaldos teisė

Skirtingai nei Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas (pagal 140 str. sudėtinė dalimi esančio Veimaro Konstitucijos 137 str. 3 d.³⁸) arba Lietuvos

---

tinė bendruomenė, tada vietos kleboną turi teisę rinkti grynai pasaulietinė institucija – *gyventojų bendruomenės susirinkimas*.

37 Be to, pagal Nidvaldeno kantono Konstitucijos 40 str. „Kantonas laiduoja vienuolynų ir bažnytinių fondacijų (*Stiftungen*) tolesnį gyvavimą“, o pastarųjų veiklos priežiūros teisė, pagal Obvaldeno kantono Konstitucijos 6 str. 3 d., garantuojama *bažnytinėms įstaigoms*. Tačiau Romos katalikų bažnyčios bažnytinio turto bei bažnytinių mokesčių administravimo srityje galimas bendradarbiavimas ir su kantono (valstybinėmis) įstaigomis, kaip nustatyta Obvaldeno kantono Konstitucijos 104 str. 2 d. („Bažnytinio juridinio asmens turta administruojanti bažnytinė bendruomenė ataskaitą teikia vyskupui. Priežiūros įstaiga yra Vyriausybės taryba“), ir su piliečių bendruomenėmis, kaip nustatyta minėtos Konstitucijos 105 str. 2 d. („Koplyčių priežiūra ir administravimas, laikantis ypatingų santykių, patikimi piliečių bendruomenėms“. Šie įgaliojimai ir visi kiti įsipareigojimai sutartimi gali būti perduodami bažnytinėms bendruomenėms“). Valstybė užtikrina korporatyvinio dvasinio turto saugumą ir saugo vienuolynams priklausančio turto administravimą (Apenzelio Inerodeno kantono Konstitucijos 5 str.). Žr. *Verfassung für den Eidgenössischen Stand Appenzell I. Rh. SR 131.224.2*.

38 „Kiekviena religinė bendruomenė reguliuoja (ordnet) ir tvarko (verwaltet) savo reikalus savarankiškai vadovaudamasi visiems galiojančiu įstatymu. Į savo pareigas jos skiria be valstybės arba civilinių bendruomenių dalyvavimo.“ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1)*. Zuletzt geändert durch Gesetz vom 28. August 2006 (BGBl. I S. 203). Vokietijos valstybinės teisės doktrinoje sutariama, jog religinių bendruomenių reikalų reglamentavimas ir valdymas apima visas veikimo sritis, kuriose pasireiškia religinės bendruomenės savireguliacija, ir kad savireguliacijos teisė turi visos religinės ir pasaulėžiūrinės bendruomenės nepaisant jų teisinės formos. Žr. Beck'scher Online-Kommentar. Hrsg. Epping/Hillgruber. Stand: 01.02.2010. Editon:6. Taip pat Maunz/Dürig, *Grundgesetz Kommentar*, 56. *Ergänzungslie-*

Respublikos Konstitucija (43 str. 4 d.³⁹), BV federaliniu lygiu negarantuoja bažnyčioms ir religinėms bendruomenėms autonomijos bei savivaldos, t. y. savireguliacijos, teisės. Apie tokios garantijos implicitinę prielaidą galima spręsti nebent iš BV 50 straipsnio 1 dalies bendros nuostatos, kurios adresatai yra visos viešosios teisės bendruomenės apskritai – „Bendruomenių autonomija yra laiduojama pagal kantonų teisę“ ir kurią galima interpretuoti kaip kantonų teisę ir pareigą priimti atitinkamą teisinį reguliavimą. Jau esame užsiminę, kad kantonų konstitucijos *bažnytines bendruomenes* pripažįsta esant viena iš viešosios teisės bendruomenių rūšių. Taikant analogiją, sistemškai galima daryti išvadą, kad autonomijos teisę kantonai garantuoja tik toms religinėms bendruomenėms (nes tai gali būti ne tik bažnyčios bei bažnytinės bendruomenės, bet ir kai kuriuose kantonuose pripažintos judėjų religinės bendruomenės), kurioms jie pripažįsta viešosios teisės subjekto statusą. Tačiau ar ši prielaida teisinga?

Visų pirma teisinio nuoseklumo dėlei būtina pabrėžti, kad fundamentaliausias religinės bendruomenės *savireguliacijos teisės* pagrindas *in primis* yra *korporatyvinė religijos laisvė*, nes jau minėtame 1992 m. vasario 14 d. sprendime Federalinis Teismas konstatavo, kad konstitucinė tikėjimo, sąžinės ir kulto laisvė, kuri tiesiog vadinama religijos laisve, gina ne tik individą, bet „ir religines bendruomenes pirmiausia nuo neleistinos valstybinės prievartos“⁴⁰. *Taigi savivaldos ir autonomijos teisė yra vienas iš religinių bendruomenių korporatyvinės religijos laisvės elementų*. Tačiau valstybė ne visas religines bendruomenes teisiškai traktuoja vienodai. Jau minėta, kad religinės bendruomenės gali būti organizuojamos viešosios ir privatinės teisės pagrindu. „Viešosios teisės korporacijos yra asmenų susivienijimai, kurie turi dalį valstybinio suvereniteto (*Hoheitsgewalt*) sferoje“⁴¹, o privatinės teisės pagrindu egzistuojančios religinės bendruomenės tokia valdžia nesinaudoja, jų kilmės pagrindas yra sutartinis. Pirmosioms galioja kantono viešoji teisė, antrosioms – federalinė privatinė teisė, tad kyla klausimas, ar jos naudojasi tokios pačios apimties savireguliacijos teise?

Siekiant atsakyti į šį klausimą būtina panagrinėti pirminius šaltinius, būtent kai kurių kantonų konstitucinio reguliavimo įvairovę šioje srityje. Ciuricho kantono Konstitucijos 130 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas principas, kad išvardytos kantono bažnyčios „pagal kantono teisę yra autonomiškos“ ir kad „kantonas vykdo aukščiausią bažnytinių korporacijų priežiūrą“ (130 str. 5 d.). Kitos šio kantono pripažintos religinės bendruomenės (131 str. 1 d. išvardytos žydų bendruomenės) „savo narių dalyvavimą jose reglamentuoja pagal teisinės valstybės ir demokratijos principus“ (131 str. 2 d.). Sankt Galeno kantono Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad „religinės bendruomenės yra autonomiškos“⁴². Iš sisteminio šios Konstitucijos aiškinimo

ferung 2009. Žr. beck-online Die Datenbank [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-01]. <<http://beck-online.beck.de/>>.

39 „Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savus kanonus ir statutus.“ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014. Paskutinis pakeitimas: *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 48-1701.

40 BGE 118 Ia 46 S. 56.

41 BGE 117 Ia 107 S. 112.

42 Verfassung des Kantons St. Gallen vom 10. Juni 2001. *SR 131.225*.

matyti, jog minėta taisyklė taikoma tik toms religinėms bendruomenėms, kurios yra kantono pripažinti viešosios teisės subjektai, nes ši nuostata yra įtvirtinta Konstitucijos X skyriuje „Viešosios teisės pripažintos religinės bendruomenės“. Be to, tokios viešosios teisės korporacijos pagal 109 straipsnio 2 dalį veikia vadovaudamosi savo pačių savivoka (*Selbstverständnis*). Tačiau šios Konstitucijos ypatumas tas, kad [iš pažiūros absoliučios] savireguliacijos teisės ribojimas yra siejamas su tokio viešojo juridinio asmens narių valia, kurią dar, atsižvelgdama į demokratinius teisinės valstybės reikalavimus, revizuoja ir patvirtina kantono vyriausybė⁴³. Vo kantono Konstitucijos 172 straipsnio 2 dalyje pripažintų bažnyčių arba religinių bendruomenių *autonomija* yra suprantama keliomis dimensijomis, būtent kaip jų naudojimas „dvasine nepriklausomybe“ ir savarankiškas organizavimas „laikantis teisinės tvarkos ir konfesinės taikos“⁴⁴. *Autonomijos, kaip savarankiško pripažintos bažnyčios organizavimosi*, samprata yra apibrėžiama ir Juros kantono Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalyje⁴⁵. Minėto straipsnio 2 ir 3 dalyse kartojama Sankt Galeno kantono Konstitucijos taisyklė, kad kiekvienos pripažintos bažnyčios nariai priima sau bažnytinę konstituciją, kurią, jeigu ji atitinka demokratine procedūrą, kantono Konstituciją ir įstatymus, patvirtina kantono vyriausybė. Tuo tarpu Ženevos kantone jokia religinė bendruomenė nėra pripažįstama viešosios teisės subjektu, todėl ir jų savireguliacijos klausimas konstituciškai yra perkeliamas į privatinės teisės sferą. Šio kantono Konstitucijos 165 straipsnyje įtvirtinta bažnyčių laisvė organizuotis pagal susivienijimų ir susirinkimų laisvę; jos gali organizuotis kaip [viešosios] įstaigos⁴⁶.

Taigi galima teigti, kad kantonų konstitucijų kūrėjai siekė apriboti *pripažintų* (nesikišant į *privatinių* religinių juridinių asmenų organizaciją) bažnyčių ir religinių bendruomenių savireguliacijos teisę demokratiškas procedūras bei teisinės valstybės principų laikymosi jų veikloje reikalavimais. Savireguliacijos teisę kantono religinių bendruomenių pripažinimo aktu yra ribojama mažų mažiausiai tuo požiūriu, kad tokios religinės bendruomenės turi gerbti teisinės valstybės principus, ypač laikytis minimalių standartų pagrindinių teisių srityje, pvz., bažnyčios, perimdamos iš valstybės mokestinius duomenis, turi laikytis duomenų apsaugos principo ir nustatydamos savo nariams mokesčius užtikrinti teisinės valstybės principų laikymąsi. Taigi reikia pasakyti, kad nors kantonas ir nesikiša į *viešosios teisės pripažintų* religinių bendruomenių mokymo ar doktrininius reikalus, į jų vidinę (pvz., hierarchinę) struktūrą, tačiau tokia bažnyčių *autonomijos* teisė nėra absoliučiai garantuota. Plati *autonomijos* teisė yra garantuojama tik *privatinės teisės pagrindu* įsisteigusioms religinėms bendruomenėms (kurios, suprantama, privalo laikytis imperatyvių privatinės teisės normų šioje srityje), nes savo viešosios teisės

43 „Religinės bendruomenės savo organizacinius pagrindus reguliuoja konstituciniame akte, kuris pateikiamas visų balso teisę turinčių balsavimui“ (111 str. 1 d.). „Vyriausybė patvirtina aktą, kai: a) organizacija pagal valstybinę bažnytinę teisę ir balsavimo teisę atitinka demokratinius principus; b) finansų valdymas atitinka skaidrumo ir viešumo principus; c) nėra prieštaravimų federalinei ir kantono teisei“ (111 str. 2 d.).

44 Constitution du canton de Vaud du 14 avril 2003. SR 131.231.

45 Constitution de la République et Canton du Jura du 20 mars 1977. SR 131.235.

46 „Bažnyčios pagal Šveicarijos sutarčių teisės (*Obligationenrecht*) reikalavimus gali įgyti juridinį subjektiškumą su visomis jo teisinėmis pasekmėmis.“ Žr. Constitution de la République et Canton de Genève du 24 mai 1847. SR 131.234.

reguliuojamų įgaliojimų srityje kantonai negali tiek kištis į privatinio juridinio asmens autonomiją.

Tačiau kaip atskirti, kurios religinės bendruomenės *savireguliacijos* teisės sritys išreiškia jos *autonomijos* teisės apsaugos sferą, o kurios *savivaldos* teisės apsaugos sferą? Bandant atsakyti į šį klausimą būtina vadovautis tiek kantonų konstituciniu reguliavimu, tiek oficialia konstitucine doktrina. Federalinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra pažymėjęs, kad bažnytinė bendruomenė, be abejonės, gali jam pateikti *konstitucinį skundą*, kai kantono viešosios valdžios institucijos (vyriausybės) sprendimas liečia *bažnytinę bendruomenę* kaip viešosios valdžios dalininkę. Tokia bendruomenė „gali pateikti konstitucinį skundą dėl jos autonomijos pažeidimo“⁴⁷. Maža to, savo vėlesnėje jurisprudencijoje Teismas konstatavo, kad ankstesnėse bylose jis nagrinėjo aukštųjų *valstybinių*, bet *ne bažnytinių* įstaigų, bendruomenių autonomijos klausimus, o toks nevienodas traktavimas negali būti pateisinamas. Todėl „jeigu aukštesnės kantono bažnytinės įstaigos suverenų aktas iš principo gali būti ginčijamas pateikiant konstitucinį skundą ir jeigu tas aktas liečia viešosios valdžios reiškęją – bažnytinę bendruomenę, tai reikia pritarti skundų dėl autonomijos legitimavimui, nes priešingu atveju bažnytinė bendruomenė būtų palikta neapsaugota nuo aukštesnės bažnytinės įstaigos piktnaudžiavimo valdžia“⁴⁸. Taigi panašu, kad Federalinis Teismas *bažnytinės bendruomenės autonomijos* sričiai priskiria jos vidinės organizacijos [hierarchinę] struktūrą, struktūrinių vienetų arba organų tarpusavio santykius bei jų teisę savarankiškai priimti aktus, taip pat teisę teisiniu keliu ginti savo autonomiją.

Tačiau 1994 m. rugpjūčio 8 d. sprendime⁴⁹ Federacinis Teismas, aiškindamas Turgau kantono Konstitucijos 92 straipsnio⁵⁰ nuostatas dėl valstybinių (kantono) bažnyčių organizacijos, faktiškai suformulavo *kantono įgaliojimų viršenybės religinių bendruomenių savireguliacijos atžvilgiu principą*: „Vidiniams kantono (valstybinių) bažnyčių reikalams paprastai priskirtini mokymas, skelbimas, kultas, sielovada, bažnytinis dėstymas, misijos ir karitatyvinė veikla, o išoriniams reikalams – organizacija, narystė, balso ir rinkimų teisė bei finansų tvarkymas. Lygiai kaip Turgau kantono valstybinė Evangelikų bažnyčia pagal kantono Konstitucijos 92 straipsnio 1 dalį yra *autonomiška tvarkydama vidaus reikalus* ir dėl to iš principo nėra saistoma kantono Konstitucijos principų, bet jų laikytis, pagal kantono Konstitucijos 92 straipsnio 2 dalį, yra *privaloma išoriniuose ir mišriuosiuose reikaluose (išskirta autoriaus)*.“ Toliau šioje savo sprendimo dalyje Federalinis Teismas plačiau paaiškina minėtos „vidinės“, „išorinės“ ir „mišriosios“ kompetencijos skirtį nurodydamas, kad kantono bažnyčios vadovybės uždaviniai, nurodyti tos bažnyčios konstitucijoje, labiau susiję su išoriniais reikalais, o

47 Pvz., BGE 108 Ia 82 S. 84.

48 BGE 108 Ia 264 S. 268.

49 BGE 120 Ia 194 S. 201.

50 „Valstybinės (kantono) bažnyčios savo vidinius reikalus tvarko savarankiškai“ (92 str. 1 d.).

„Jos reguliuoja tiek valstybinius, tiek ir bažnytinius reikalus aktu, kuris turi atitikti demokratinius ir teisinius valstybės principus. Toks aktas kantono bažnyčioje turi būti pateiktas tautos balsavimui ir patvirtintas Didžiosios Tarybos (kantono parlamento – *autoriaus pastaba*)“ (92 str. 2 d.).

„Aukščiausia kiekvienos valstybinės (kantono) bažnyčios institucija yra parlamentas. Jis išleidžia organizacinių įstatymų ir renka vykdomuosius organus“ (92 str. 3 d.).

bendruomenės klebono veikla labiau su vidiniais reikalais. Bažnyčios vadovybės formavimas ir sudėtis, jos vykdoma klebono veiklos priežiūra yra susijusi su *išoriniais reikalais, nes ji rūpinasi organizaciniais, administraciniais ir finansiniais klausimais*. Nuostatos dėl bažnytinės vadovybės sudėties negali būti visiškai priskirtos bažnyčios vidinei sričiai, kurioje bažnyčia būtų autonomiška. Todėl apibrėžiant bažnyčios vadovybės narių ratą turi būti paisoma tiek kantonų Konstitucijoje įtvirtintos autonomijos, tiek ir joje nurodytų demokratijos bei teisinės valstybės principų.

Pateikti doktrininiai fragmentai leidžia trumpai apibendrinti, kad: a) bažnytinių bei religinių bendruomenių *autonomija* yra siejama su jų vidinių reikalų tvarkymu, t. y. su tomis vidinio valdymo sritimis, kuriose jos turi teisę savarankiškai tvarkytis nepaisydamos kantonų konstitucinių nuostatų (*grynai bažnytiniai aktai*); b) bažnytinių bei religinių bendruomenių *savivalda* yra siejama su jų išorinių reikalų tvarkymu, t. y. su išore (už vidinio valdymo ribų) susijusiais bei mišrias valdymo sritis siejančiais aktais, kurių priėmimas neįmanomas be kantonų ir federacijos teisės laikymosi bei kontrolės (*su pasaulietine teise derinami ir jai neprieštarauti turintys bažnytiniai vidinio valdymo teisės aktai*); c) galiausiai reikia kalbėti apie *koordinacinę bažnytinių ir valstybinių aktų koegzistavimą*, tačiau moderni teisinė valstybė, *inter alia* per bažnytinių aktų kvestionavimo teisiniu būdu galimybę⁵¹, pabrėžia bei įtvirtina savo aktų primatą bažnytinių aktų atžvilgiu, kadangi įstatymai galioja visiems. Tokias prielaidas su kai kuriomis išimtimis⁵² patvirtina daugelio kantonų konstitucinis reguliavimas⁵³.

51 Lietuvos teismų praktika tą taip pat patvirtina, pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-430; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-08-434-04; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-143-472-09.

52 Apencelio Auserodeno kantonų Konstitucija 109 str. 2 d. nustatydamą pripažintų bažnytinių korporacijų savarankiškumą ir teisę nustatyti savo nariams mokesčius, nenumato bažnytinių organų sprendimų apskundimo valstybinėms institucijoms galimybės (3 dalis). Žr. *Verfassung des Kantons Appenzell Ausserrhoden vom 30. April 1995 (Stand am 3. April 2001)*. *SR 131.224.1*.

53 Urijo kantonų Konstitucijos 8 str. 4 d. įtvirtinta, kad „kantonų bažnyčių veiklą teisiškai kontroliuoja kantonas“ Žr. *Verfassung des Kantons Uri*. *SR 131.214*. Glaruso kantonų Konstitucijos 136 str. „Bažnyčių autonomija“ skelbia, kad „bažnyčios (pripažintos viešosios teisės subjektai – *autorius pastaba*) savo reikalus tvarko pačios. Balsavimo ir rinkimų teisė bažnytiniuose reikaluose reglamentuojama bažnytinės konstitucijos. Viešosios teisės pripažintos religinės bendruomenės konstitucijai turi pritariti Landratas; toks pritarimas suteikiamas, jeigu nėra pažeista nei federalinė, nei kantonų teisė. Bažnytinių institucijų potvarkiai, nutarimai ir sprendimai pagal įstatymą ir bažnytinės nuostatas gali būti apskūsti Administraciniam teismui“ (2, 3, 4 d.). Žr. *Verfassung des Kantons Glarus*. *SR 131.217*. Bazelio miesto kantonų Konstitucijos 131 str. įtvirtinta viešosios teisės pripažintų bažnyčių ir religinių bendruomenių jurisdikcija taip pat ribojama numatant, jog jų potvarkius bei paskutine instancija priimtus sprendimus tokių bažnyčių bei religinių bendruomenių nariai ir institucijos gali apskūsti Apeliaciniam teismui, kuris „tikrina skundžiamo akto atitiktį federalinei ir kantonų teisei. Be to, jis tikrina atitiktį viešosios teisės pripažintos bažnyčios ir religinės bendruomenės teisei, su sąlyga, jeigu tai numato jos pačios teisė“ (1, 2, 3 d.). Tuo tarpu kitoms, t. y. viešosios teisės nepripažintoms bažnyčioms ir religinėms bendruomenėms, toks konstitucinis reguliavimas negalioja, jos šioje srityje autonomiškos, nes joms taikoma privatinė teisė (132 str.). Žr. *Verfassung des Kantons Basel-Stadt vom 23. März 2005 (Stand am 24. Oktober 2006)*. *SR 131.221.1*. Iš esmės analogiškos teisinės nuostatos yra įtvirtintos ir Bazelio srities kantonų Konstitucijos 141 str., tik pagal jį kantonų bažnyčių aktų teisėtumo klausimus nagrinėja ne Apeliacinis teismas, bet Administracinis teismas. Žr. *Verfassung des Kantons Basel-Landschaft*. *SR 131.221.2*. Šafhauzeno kantonų Konstitucijos 113 str. įtvirtinta net pareiga pripažintoms bažnyčioms „rūpintis pakankama jų narių bei bažnytinių bendruomenių teisine apsauga“ (1 d.), o „aukščiausių bažnytinių teisinės apsaugos instancijų sprendimai gali būti skundžiami Aukštajam teismui“ (2 d.). Žr. *Verfassung des*

Išvados

1. Tiek Šveicarijos Konfederacijos Federalinės Konstitucijos 72 straipsnyje, tiek ir Šveicarijos Federalinio Teismo jurisprudencijoje „bažnyčios“ sąvoka iš principo *pars pro toto* apima „religinių bendruomenių“ sąvoką. Iš kitos pusės, „bažnyčios“ sąvokos *expressis verbis* Konstitucijos tekste tarsi rodo jos kūrėjų tikslą implicitiškai įtvirtinti istoriškai tradicinių Šveicarijoje bažnyčių išskirtinės faktinės reikšmės subtilų pripažinimą.

2. Kantonų konstitucijose numatytos ir *bažnytininės bendruomenės*, kurios yra viena iš kantonų bendruomenių (politinių, gyventojų ir kt.), kaip pripažintų viešosios teisės subjektų rūšių. Tačiau jos skiriasi nuo *religinių bendruomenių*, nes jos yra kantono bažnyčios (*Landeskirche, Église d'État*) sistemos vienetai, atskirti *personaliniu konfesiniu-teritoriniu pagrindu*. Dėl šios priežasties reikšminga sąvokų „religija“ ir „bažnyčia“ skirtis. Būtent religija, teisiškai identifikuojama pagal specialius kriterijus, yra svarbi kiekvienos religinės bendruomenės, kaip viešojo arba privatinio *religinės prigimties juridinio asmens*, gyvavimo sąlyga. Tuo tarpu tradicinė kantono bažnyčia yra institucionalizuota religijos forma, kurios bažnytinės bendruomenės teritoriniu bei organizaciniu požiūriu priklauso nuo jas jungiančios kantono bažnyčios ir pripažįstamos *savarankiškomis viešosios teisės korporacijomis*.

3. Federalinis Teismas yra suformulavęs doktriną, jog fundamentaliausias religinės bendruomenės *savireguliacijos teisės* pagrindas yra *korporatyvinė religijos laisvė*, nes ji saugo religines bendruomenes pirmiausia nuo neleistino valstybinio įsikišimo. Taigi savireguliacijos teisė yra vienas iš religinių bendruomenių korporatyvinės religijos laisvės elementų. Tačiau valstybė ne visas religines bendruomenes teisiškai traktuoja vienodai.

4. Pripažintos bažnyčios (religinės bendruomenės) kaip *viešosios teisės korporacijos* yra asmenų susivienijimai, kurie turi dalį valstybinio suvereniteto (*Hoheitsgewalt*) sferoje. Todėl jų savireguliacijos teisę kantonas pačiu pripažinimo aktu riboja demokratių procedūrų bei teisinės valstybės principų laikymosi jų veikloje reikalavimais. Bet ir pati valstybė (kantonas) prisiima pareigą ginti jų autonomiją, o Federalinis Teismas

---

Kantons Schaffhausen vom 17. Juni 2002 (Stand am 18. Dezember 2008). *SR 131.223*. Argau kantono Konstitucijos 114 str. taip pat įtvirtinta analogiška pareiga kantono bažnyčioms. Kantono bažnytinių institucijų paskutinių instancijų sprendimai toliau taip pat gali būti skundžiami valstybinėms institucijoms, kurios „kontroliuoja tą sprendimų atitiktį Konstitucijai ir organizacijos statutui“. Šios Konstitucijos 113 str. 5 d. įtvirtinta teisė ir pareiga kantono bažnyčioms bei bažnytinėms bendruomenėms savarankiškai administruoti savo turtą ir pajamas „pagal valstybinius principus, galiojančius viešojo gėrio ir viešųjų pajamų tvarkymui“. *Verfassung des Kantons Aargau. SR 131.227*. Panašiai ir pagal Juros kantono Konstitucijos 134 str. valstybė ir bendruomenės veikia kartu nustatant bažnytinius mokesčius, o „pripažintų bažnyčių arba jų bažnytinių bendruomenių sprendimai mokesčių klausimais gali būti skundžiami pagal taikomą teisę“ (2, 3 d.). Minėtos Konstitucijos 104 str., kuriame nustatyta *Kantono teismo Konstitucinio Teismo Rūmų* kompetencija, 2 d. b punkte įtvirtinta svarbi taisyklė, jog jis pagal įstatymą „sprendžia ginčus dėl bendruomenių, pripažintų bažnyčių ir jų bažnytinių bendruomenių autonomijos“. Žr. *Constitution de la République et Canton du Jura. SR 131.235*. Tai, kad *pasaulietinis teismas gina bažnytinę autonomiją*, įtvirtinta ir Graubiundeno kantono Konstitucijos 55 str. 2 d. 2 p.: Administracinis Teismas sprendžia kaip Konstitucinis Teismas „skundus dėl <...> kantono bažnyčių autonomijos pažeidimo“. Žr. *Verfassung des Kantons Graubünden vom 18. Mai 2003/ 14. September 2003 (Stand am 6. März 2008). SR 131.226*.

išplėtė bažnytinių bendruomenių teisę pateikti konstitucinį skundą dėl jų autonomijos pažeidimo, padaryto ne tik aukštųjų *valstybinių*, bet ir aukštesnių *bažnytinių* įstaigų.

5. Privatinės teisės pagrindu egzistuojančių religinių bendruomenių kilmės pagrindas yra sutartinis ir jos privalo laikytis vien imperatyvių privatinės teisės normų. Kantonas savo viešųjų įgaliojimų srityje nesikiša į *privatinių* religinių juridinių asmenų organizaciją, todėl jiems garantuojama plati *autonomijos* teisė.

Literatūra

- Beck'scher Online-Kommentar.* Hrsg. Epping/Hillgruber. Stand: 01.02.2010. Editon 6. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-01]. <<http://beck-online.beck.de/>>.
- Botschaft des Bundesrates über eine neue Bundesverfassung vom 20. November 1996. *BBl 1997 I 1. SR 96.091.*
- Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung vom 3. Februar 1995 (Stand am 1. Januar 2010). AS 1995 4093. *SR 510.10.*
- Bundesgesetz über die direkte Bundessteuer (DBG) vom 14. Dezember 1990 (Stand am 1. Januar 2010). AS 1991 1184. *SR 642.11.*
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 29. Mai 1874 mit Änderungsindex bis 17. Mai 1992, aufgehoben durch Bundesbeschluss vom 18. Dezember 1998. *BBl 1999 162, II.*
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. *BB vom 18. Dez. 1998, BRB vom 11. Aug. 1999 – AS 1999 2556; BBl 1997 I 1, 1999 162 5986. SR 101.*
- Constitution de la République et Canton de Genève du 24 mai 1847 (Etat le 10 décembre 2009). *Übersetzung:* Verfassung der Republik und des Kantons Genf vom 24. Mai 1847 (Stand am 10. Dezember 2009). *SR 131.234.*
- Constitution du canton de Vaud du 14 avril 2003 (Etat le 10 décembre 2009). *Übersetzung:* Verfassung des Kantons Waadt vom 14. April 2003 (Stand am 10. Dezember 2009). *SR 131.231.*
- Constitution de la République et Canton du Jura du 20 mars 1977 (Etat le 10 décembre 2009). *Übersetzung:* Verfassung der Republik und des Kantons Jura vom 20. März 1977 (Stand am 10. Dezember 2009). *SR 131.235.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 2. Juni 1971 *BGE 97 I 221.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 6. Oktober 1976 *BGE 102 Ia 468.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 17. Februar 1982 *BGE 108 Ia 82.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 20. Oktober 1982 *BGE 108 Ia 264.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 19. Februar 1988 *BGE 114 Ia 129.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 26. Januar 1990 *BGE 116 Ib 37.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 7. März 1991 *BGE 117 Ia 107.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 20. September 1991 *BGE 117 Ia 311.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 14 Februar 1992 *BGE 118 Ia 46.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 13. Oktober 1992 *BGE 118 Ib 497.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 18. Juni 1993 *BGE 119 Ia 178.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 26. November 1993 *BGE 119 IV 210.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 21. Juli 1994 *BGE 120 IV 208.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 8. August 1994 *BGE 120 Ia 194.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 2. November 1994 *BGE 120 Ia 222.*
- Entscheidung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 17. Juni 1996 *BGE 122 II 246.*

- Entscheid des Schweizerischen Bundesgerichts vom 30. Juni 1999 *BGE 125 I 369*.
- Entscheid des Schweizerischen Bundesgerichts vom 13. Juni 2000 *BGE 126 I 122*.
- Entscheidung des Deutschen Bundesverfassungsgerichts vom 5. Februar 1991 2 *BvR 263/86 (BVerfGE 83, 341 Bahá'í)*.
- Gerichtsbescheid des Deutschen Bundesverwaltungsgerichts vom 8. August 2005 *BVerwG 6 A 1.04*.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (*BGBI. S. 1*). Zuletzt geändert durch Gesetz vom 28. August 2006 (*BGBI. I.S. 203*).
- Hafner, F.; Gremmelspacher, G. Beziehungen zwischen Staaten und Religionsgemeinschaften in der Schweiz. In *Menschenrechte konkret – Integration im Alltag*. Buser, D., et al. (Hrsg.). Basel, Genf, München: Helbing & Lichtenhahn, 2005.
- Hangartner, Y. Rechtlicher Grundrahmen der Kooperation von Staat und Religionsgemeinschaften. In *Kooperation zwischen Staat und Religionsgemeinschaften nach schweizerischem Recht*. Pahud de Mortanges, R.; Tanner, E. (Hrsg./éd.). FVRR. Band 15. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2005.
- Karlen, P. *Das Grundrecht der Religionsfreiheit in der Schweiz*. Zürcher Studien zum öffentlichen Recht. Hrsg. Häfelin, U., et al. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1988.
- Kiener, R. Bildung, Forschung und Kultur. In *Verfassungsrecht der Schweiz*. Hrsg. Thürer, D.; Aubert, J.-F.; Müller, J. P. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG, 2001.
- Rüegg, Ch. *Die privatrechtlich organisierten Religionsgemeinschaften in der Schweiz. Eine Bestandesaufnahme und juristische Analyse*. FVRR. Band 12. Hrsg. Pahud de Mortanges, R. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg, 2001.
- Schweizer, R. J. Homogenität und Vielfalt im schweizerischen Staatsrecht. In *Verfassungsrecht der Schweiz*. Hrsg. Thürer, D.; Aubert, J.-F.; Müller, J. P. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG, 2001.
- Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Februar 2010). *AS 24 233, 27 207 und BS 2 3. SR 210*.
- Tierschutzgesetz vom 16. Dezember 2005 (Stand am 1. September 2008). *AS 2008 2965. SR 455*.
- Verfassung des Kantons Aargau vom 25. Juni 1980 (Stand am 28. Mai 2009). *SR 131.227*.
- Verfassung des Kantons Appenzell Ausserrrhoden vom 30. April 1995 (Stand am 3. April 2001). *SR 131.224.1*.
- Verfassung des Kantons Basel-Landschaft vom 17. Mai 1984 (Stand am 6. März 2008). *SR 131.221.2*.
- Verfassung des Kantons Basel-Stadt vom 23. März 2005 (Stand am 24. Oktober 2006). *SR 131.221.1*.
- Verfassung des Kantons Bern vom 6. Juni 1993 (Stand am 10. Dezember 2009). *SR 131.212*.
- Verfassung des Kantons Glarus vom 1. Mai 1988 (Stand am 28. Mai 2009). *SR 131.217*.
- Verfassung des Kantons Graubünden vom 18. Mai 2003/14. September 2003 (Stand am 6. März 2008). *SR 131.226*.
- Verfassung des Kantons Luzern vom 17. Juni 2007 (Stand am 1. Januar 2008). *K 2007 253 und G 2007 189. SR 131.213*.
- Verfassung des Kantons Obwalden vom 19. Mai 1968 (Stand am 18. Dezember 2008). *SR 131.216.1*.
- Verfassung des Kantons Schaffhausen vom 17. Juni 2002 (Stand am 18. Dezember 2008). *SR 131.223*.
- Verfassung des Kantons Solothurn vom 8. Juni 1986 (Stand am 11. Juli 2006). *SR 131.221*.
- Verfassung des Kantons Unterwalden nid dem Wald vom 10. Oktober 1965 (Stand am 28. Dezember 2001). *SR 131.216.2*.
- Verfassung des Kantons Uri vom 28. Oktober 1984 (Stand am 6. März 2008) *RB 1.1101. SR 131.214*.
- Verfassung des Kantons Wallis vom 8. März 1907 (Stand am 12. Juni 2008). *SR 131.232*.

- Verfassung des Kantons Zug vom 31. Januar 1894 (Stand am 6. März 2008). *SR 131.218*.
- Verfassung des Kantons Zürich vom 27. Februar 2005 (Stand am 10. Januar 2006). *SR 131.211*.
- Verfassung des eidgenössischen Standes Schwyz vom 23. Oktober 1898 (Stand am 6. März 2008). *SR 131.215*.
- Verfassung für den Eidgenössischen Stand Appenzell I. Rh. vom 24. Wintermonat 1872 (Stand am 28. Mai 2009). *SR 131.224.2*.
- Verordnung über die Militärdienstpflicht vom 19. November 2003 (Stand am 1. Januar 2010). *AS 2003 4609. SR 512.21*.
- Urteil des Deutschen Bundesverwaltungsgerichts vom 14. November 1980 *BVerwG 8 C 12.97 (BVerwGE 61, 152)*.
- Urteil des Deutschen Bundesverwaltungsgerichts vom 27. März 1992 *BVerwG 7 C 21.90 (BVerwGE 90, 112)*.
- Urteil des Deutschen Bundesverwaltungsgerichts vom 15. Dezember 2005 *BVerwG 7 C 20.04*.
- Urteil des Schweizerischen Bundesgerichts vom 14. Dezember 2009 *IC_527/2009*.

CONSTITUTIONAL CONCEPTION OF THE CHURCH (RELIGIOUS COMMUNITIES) AND THE LIMITS OF SELF-REGULATION: EXAMPLE OF SWITZERLAND

Tomas Blinstrubis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The concept of “the Church”, as in the meaning of Article 72 of the Federal Constitution of the Swiss Confederation, in the jurisprudence system of the Swiss Federal Court, covers in principle the concept of “religious communities” pars pro toto. On the other hand, expréssis verbis of the conception of “the Church” in the text of the Constitution indicates the aim of its authors to implicitly enforce the subtle acknowledgement of historically traditional and actually recognised exceptional significance of churches in Switzerland.*

Constitutions of the Cantons provide also for the Communities of the Church, which exist among other communities of Cantons (political, residents, etc.) as fully recognised types of entities under the public law, however, different from religious communities, since they form a unit within the church system of the Canton, separated from each other on the personal confessional-territorial basis. Due to this, the difference between the concepts of “religion” and “church” is important.

Religion, in particular, is legally identified according to specific criteria, and is a significant condition for the existence of any religious community, as public or private legal person of religious nature; while the traditional Church of the Canton is an institutionalised form of religion, where churchy communities from the territorial or organisational viewpoint are dependent on the uniting them Church of the Canton, and which are recognised as independent public law corporations.

The most fundamental principle in the law on self-regulation of a religious community

is the corporative freedom of religion, as it protects religious communities first and foremost from the impermissible interference of the State. Subsequently, the right of religious communities to self-governance and autonomy is among the elements of the corporative freedom of religion. However, as noted earlier, the state does not treat all religious communities on an equal basis in the legal sense. The recognized churches (religious communities) as public law corporations, are unions of persons, who form a certain part in the sphere of the state sovereignty. Therefore, their right to self-regulation is restricted by the Canton through the recognition act of religious communities as such, and the requirements for observing in their activities of democratic procedures and legal principles of the state.

However, the state is also undertaking to protect their autonomy, and the Federal Court has expanded the right of church communities to lodge a constitutional claim concerning the violation of their autonomy, not only by top state institutions, but also by higher institutions of the Church. Meanwhile, the fundamentals of the origin of religious communities existing on the basis of the private law are contractual, and due to observe only the imperative norms of the private law. The Canton should not interfere with the organization of private religious legal entities, therefore a wide right to autonomy is guaranteed for them.

Keywords: *Federal Constitution and Constitutions of Cantons, Church, legal subjectivity and the autonomy of religious communities, jurisprudence of the Federal Supreme Court.*

Tomas Blinstrubis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: valstybės ir bažnyčios konstituciniai santykiai, religijos laisvė ir su ja susijusios teisės ir laisvės.

Tomas Blinstrubis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, lecturer. Research interests: constitutional relations between the state and the church, freedom of religion and related rights and liberties.